

บทที่ 5

ปรัชญาการศึกษาเปรียบเทียบ ระหว่างโรงเรียนหมู่บ้านเด็กกับโรงเรียนถาวรวินทยา

แนวความคิดของบทนี้เป็นเนื้อหาของปรัชญาการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างโรงเรียนหมู่บ้านเด็กกับโรงเรียนถาวรวินทยา ซึ่งก็ได้สืบเนื่องมาจากบทที่สาม ในส่วนของแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาการศึกษาในระบอบสังคมนิยมแบบประชาธิปไตย ดังนั้นเนื้อหาของบทนี้จึงเป็นเป็นการวิเคราะห์ถึงปรัชญาการศึกษาที่แตกต่างของทั้งสองโรงเรียนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพื้นฐานของความเป็นประชาธิปไตยซึ่งเป็นการวิเคราะห์เพื่อทราบถึงองค์ประกอบของบริบท 4 บริบท คือ

1. เป้าหมายการศึกษา ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่าปรัชญาบอกจุดหมายปลายทาง ซึ่งนั่นก็คือเป้าหมายการศึกษา เพื่อที่จะทราบถึงความแตกต่างของเป้าหมายการศึกษาของแต่ละโรงเรียน
2. โครงสร้างอำนาจนิยมและการครอบงำทางวัฒนธรรม (โรงเรียนของรัฐกับโรงเรียนของชุมชน) ในส่วนนี้เป็นการพูดถึงการครอบงำของอำนาจรัฐและวัฒนธรรมของสังคม ซึ่งอำนาจที่ครอบงำนั้นเป็นอำนาจที่สวนทางกับวิถีทางแบบประชาธิปไตย ซึ่งเมื่อเป็นเช่นนั้นในส่วนนี้จึงสามารถที่จะบอกได้ว่าเป้าหมายการศึกษาจะเป็นประชาธิปไตยได้หรือไม่อย่างไร ครอบงำที่อำนาจพวกนี้ยังหลงเหลืออยู่
3. เสรีภาพและความยุติธรรม เสรีภาพนั้นเป็นส่วนหนึ่งของพื้นฐานประชาธิปไตย และความยุติธรรมก็เป็นพื้นฐานของการรักษาประชาธิปไตย ดังนั้นเป้าหมายหรือปรัชญาของแต่ละโรงเรียนนั้นจะคงสภาพหรือรักษาพื้นฐานเหล่านี้หรือไม่
4. ศาสนาศีลธรรม ส่วนนี้เป็นส่วนที่สำคัญต่อการเสริมสร้างระบอบประชาธิปไตย เพราะการปกครองในระบอบประชาธิปไตยนั้นเป็นการปกครองของคนหมู่มากซึ่งมีหลักการที่ว่าทุกคนมีเสรีภาพทั้งในด้านความคิดและการกระทำ แม้ว่าจะมีกฎระเบียบมาควบคุมความประพฤติของคนหมู่มากนี้ก็ตาม แต่กฎระเบียบก็เป็นเพียงอำนาจเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น แต่ตัวที่เสริมและเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์หรือมนุษย์กับสังคมนั้น นั่นก็คือองค์ประกอบของศาสนาและศีลธรรม โดย ดร.สาโรช บัวศรี¹ ได้เรียกในส่วน

---

¹สาโรช บัวศรี, ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: สมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย, 2529), หน้า 66-74.

นี้ว่า “น้ำใจประชาธิปไตย” ซึ่งจุดประสงค์สำคัญก็เพื่อให้มนุษย์สามารถอยู่ภายใต้สังคมได้อย่างประชาธิปไตย ซึ่งองค์ประกอบ ที่จะนำไปวิเคราะห์กับความเป็นประชาธิปไตยนั้นจะใช้ 3 ส่วน คือ

1. การวบรวม(respect for Individual) คือการให้เกียรติแก่กัน และการนับถือกัน
2. สามัคคีธรรม(sharing, participating, co-ordinating)คือการแบ่งปันกัน การช่วยเหลือร่วมมือและมีส่วนร่วม รวมไปถึงการประชุมปรึกษาประสานงาน
3. ปัญญาธรรม(raith in the method of intelligence)คือการสร้างปัญญาโดยการสร้างความคิดและทำด้วยตนเอง

น้ำใจประชาธิปไตยนี้จึงเปรียบได้กับ“จิตวิญญาณประชาธิปไตย ซึ่งก็คือภวตรภาพในหมู่มนุษย์ และความเสมอภาคแห่งความเป็นคนนั่นเอง”²

โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก

กรณีของโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก ในจังหวัดกาญจนบุรี ก็ได้มีการนำแนวความคิดของปรัชญาตะวันตกมาปรับใช้กับโรงเรียนของตนเอง โดยได้นำแนวความคิดมาจาก A.S.Neill ที่เคยนำไปใช้ในโรงเรียน Summerhill ในประเทศอังกฤษ³ โดยเฉพาะนักวิชาการต่างๆได้ถือว่าเป็นหนึ่งในปรัชญาที่สำคัญก็คือ ปรัชญาอัตถิภาวะนิยม(Existentialism) ซึ่งหลักการที่สำคัญของโรงเรียนนี้สามารถแบ่งเป็นประเด็นที่สำคัญได้ ดังนี้

1. เป้าหมายการศึกษา ทางโรงเรียนได้แบ่งเป้าหมายการศึกษาออกเป็น 2 แนวทางคือ⁴

1.1) เป้าหมายในเชิงอุดมคติเนื่องจากว่าในโรงเรียนทั่วไปนั้นเป้าหมายในการศึกษาของโรงเรียนโดยทั่วไปมักจะขึ้นอยู่กับอำนาจรัฐ (กระทรวงศึกษาธิการ) ไม่ว่าจะเป็นระบอบการเรียนการสอน,หลักสูตร ฯลฯ ดังนั้นเป้าหมายการศึกษาของโรงเรียนหมู่บ้านเด็กจึงเป็นการทำโรงเรียนให้เป็นตัวอย่างของโรงเรียนทางเลือก เพราะในสังคมประชาธิปไตยโรงเรียนจะต้องเป็นโรงเรียนทางเลือกมากขึ้น โรงเรียนทางเลือกนั้นหมายถึงโรงเรียนที่มีแนวทางหรือเป้าหมายเป็นของตนเอง ไม่ได้ตกอยู่ภายใต้อำนาจทางการเมืองหรือตกเป็นเครื่องมือทางการเมือง

1.2) เป้าหมายในเชิงปฏิบัติเป็นการสร้างแนวทางในเชิงปฏิบัติของโรงเรียนทางเลือกเพื่อให้หลุดออกจากการควบคุมของอำนาจรัฐ คือเพื่อที่จะแสดงให้เห็นถึงปรัชญาของแนว

² เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, “โรงเรียนประชาธิปไตยกับประชาธิปไตยในโรงเรียน,”

ผู้จัดการรายวัน (23 มิถุนายน 2537): 14.

³ ศุภร ศรีแสน, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 153.

⁴ สัมภาษณ์ พิภพ ชงไชย, โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก, 9 มกราคม 2539.

ทางนี้และประกาศให้รู้ว่าควรมีโรงเรียนที่แตกต่างจากโรงเรียนของรัฐ สิ่งแตกต่างที่สำคัญจะเป็นการเน้นในเชิงวิชาชีพ นั่นคือเพื่อฝึกเด็กให้ไปสอดคล้องกับอาชีพในสังคม

2. โครงสร้างอำนาจนิยมและการครอบงำทางวัฒนธรรม : โรงเรียนชุมชน

2.1) โครงสร้างอำนาจนิยม

ในโรงเรียนหมู่บ้านเด็กนั้นจะจัดโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครูกับเด็ก หรือผู้ใหญ่กับเด็กที่มีพื้นฐานเสรีภาพ เสมอภาค และการศรัทธา โดยลดอำนาจของผู้ใหญ่ลงมา และเพิ่มอำนาจของเด็กให้มาอยู่ใกล้เส้นของความเท่าเทียมภายใต้บรรยากาศของเสรีภาพ และภราดรภาพ คือความรัก ความเป็นพี่น้องเป็นตัวประสาน⁵

แต่ผลที่เกิดกับเด็กอย่างหนึ่งนั่นก็คือ ความกลัวซึ่งถือว่าเป็นอุปสรรคต่อสังคมประชาธิปไตย ดังนั้นที่ซิมเมอร์ฮิลจึงพยายามขจัดความกลัวที่เกิดขึ้นกับเด็กและเสริมด้วยความรักและการยอมรับเข้าไป ซึ่งจำแนกลักษณะได้คือ

1 ความกลัว

ปรัชญานี้พยายามขจัดความกลัวให้กับเด็ก เพราะถือว่า “เด็กที่ปราศจากความกลัวในหัวใจ ก็จะสามารถเข้ากับคนแปลกหน้าได้ดีกว่าเด็กที่มีความกลัว”⁶ ซึ่งความกลัวในที่นี้แบ่งออกเป็น

1.1) ความกลัวก่อนเหตุเกิดโดยธรรมชาติแล้วความกลัวจะช่วยให้มนุษย์เราสามารถดำรงชีวิตและเผ่าพันธุ์เอาไว้ได้ดังตัวอย่างเช่น “กระต่ายและม้านั้นมีชีวิตอยู่ได้ก็เพราะรู้จักกลัว รู้จักหนีเมื่อเห็นว่ามีอันตราย ซึ่งก็เช่นเดียวกับคนที่รู้จักกลัวเวลาข้ามถนนเพราะมีเซ็นนั้นเราก็ถูกรถทับตายกันไปหมดแล้ว”⁷ ความกลัวนี้จึงเป็นความกลัวก่อนที่เหตุการณ์ต่างๆจะเกิดขึ้น

1.2) ความกลัวหลังเหตุเกิด ความกลัวชนิดนี้เกิดหลังจากการกระทำที่ได้เกิดขึ้นไปแล้วและคิดว่าผลการกระทำนั้นจะตกมาอยู่กับตนเช่นเราไปฆ่าคนตายก็กลัวตำรวจจะมาจับเป็นต้น

ดังนั้นความกลัวทั้งหมดนี้จึงมีผลในทางลบทั้งสิ้นซึ่งเป็นความกลัวที่เกิดขึ้นกับเด็ก โดยเฉพาะสิ่งที่มีอิทธิพลรุนแรงที่สุดต่อความกลัวของเด็กก็คือความกลัวจากการคิดว่าจะถูกดูต่ำตำหนิติเตียน ซึ่งผลของความกลัวจะก่อให้เกิด ความกังวล(anxiety)หรือที่เรียกว่า โรคกลัว

⁵ พิภพ-รัชนี ธงไชย, “แนวคิดและประสบการณ์การทำงานของหมู่บ้านเด็ก ชุมชนเพื่อการศึกษาแบบธรรมชาติและการพึ่งพาตนเอง,” มูลนิธิเด็ก มกราคม 2532 หน้า 3.

⁶ อุทัย ดุลยเกษม, ปรัชญาการศึกษาแบบซิมเมอร์ฮิล, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิเด็ก, 2525), หน้า 14

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 165.

(phobia) คือความกลัวที่ปราศจากเหตุผลและความกังวลที่มากเกินไป ความกลัวที่เรียกว่าโรคกลัวนั้นวัตถุหรือสิ่งทำให้เกิดความกลัวนั้นไม่เท่าไร แต่ที่เรากลัวก็เพราะสิ่งหรือวัตถุนั้นเป็นสัญลักษณ์ของอะไรบางอย่างที่ทำให้เกิดความรู้สึกกลัวขึ้นมาจริงๆ⁸ เช่นการที่เรากลัวผีก็เพราะผีเป็นสัญลักษณ์ของความตาย ฯลฯ ผลของความกลัวเหล่านี้จึงเป็นบ่อเกิดของ⁹

1) ความเกลียดชัง สิ่งก็ตามมาจากความกลัวที่เห็นได้ชัดที่สุดก็คือความเกลียดชัง นั่นคือเด็กจะเกลียดบุคคลที่ก่อให้เกิดความกลัวต่อเขา เกลียดต่อการบังคับ, การดูด่าว่าร้าย ฯลฯ ดังนั้น เมื่อใดที่เด็กที่มีเสรีภาพเด็กก็จะไม่มีความเกลียดชังอยู่ในจิตใจ

2) ความขี้ขลาด คนที่ขี้ขลาดคือคนที่ไม่สามารถจะเปลี่ยนความกลัวให้เป็นพลังงานที่มีประโยชน์ได้ ดังนั้นคนขี้ขลาดจึงไม่สามารถควบคุมความกลัวไว้ได้ จึงต้องให้เสรีภาพแก่เด็ก เพราะ เสรีภาพจะทำให้เด็กปราศจากความกลัว...เด็กจะกล้าหาญเมื่อเขาได้รับเสรีภาพ

3) ความก้าวร้าว ความก้าวร้าวส่วนใหญ่เกิดจากความกลัวต่อการบังคับ ดังนั้น เสรีภาพจะทำให้เด็กมีความก้าวร้าวรุนแรงน้อยกว่าเด็กที่อยู่ในโรงเรียนที่เข้มงวด

ในโรงเรียนทั่วไปนั้น วินัยจะเป็น มรรค(หนทาง)ไปสู่ จุดหมาย(ความเชื่อฟัง)วินัยของกองทัพก็มุ่งไปสู่การสร้างประสิทธิภาพในการสู้รบ วินัยในลักษณะนี้ทั้งหมดถือว่าเป็นระเบียบ วินัยต้องอยู่เหนือปัจเจกบุคคล ดังนั้นวินัยในโรงเรียนพวกนี้จึงทำให้ชีวิตคนมีราคาถูก เพราะวินัยส่วนใหญ่พวกนี้เกิดจากการปกครองโดยความกลัว ฉะนั้นวินัยที่เคร่งครัดจึงไม่สามารถที่จะทำให้เด็กประสบความสำเร็จในสิ่งที่ต้องการได้

4) การโกหก ความกลัวนั้นจะเป็นสาเหตุหนึ่งของการเกิดการโกหกที่เกิดกับเด็ก การโกหกจะมีมากในบ้านที่เต็มไปด้วยความหวาดกลัว ฉะนั้นถ้าไม่มีความกลัวก็就不用การโกหก เพราะเด็กถ้าทำอะไรโดยไม่ต้องกลัวถูกลงโทษ เขาก็ไม่จำเป็นต้องโกหก เพราะโกหกไปก็ไม่มีประโยชน์

2. ความรักและการยอมรับ

หลักการนี้ถือว่าการยอมรับก็คือความรัก ส่วนการไม่ยอมรับก็คือความเกลียดชัง ที่ซิมเมอร์ฮิลจะใช้ “ความรัก” ในการรักษา ความรักหมายถึงการยอมรับและการให้อิสระแก่เขา เพื่อเขาจะได้เป็นตัวของตัวเอง และความรักจากผู้ใหญ่ที่มีต่อเด็กก็ไม่จำเป็นต้องเป็น “ความรักอย่างเจ้าของ เพียงแต่ประพฤติปฏิบัติต่อเขาอย่างที่สามารถทำให้เขารู้ได้ว่าเรารักเขา และยอมรับในตัวเขา” เพราะเด็กต้องการการยอมรับ ดังนั้น “โรงเรียนที่เรียกว่าโรงเรียนปฏิรูป

⁸ อูทซ์ คุลยเกษม, ปรัชญาการศึกษาแบบซิมเมอร์ฮิล, หน้า 168, 170.

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 10,27,164,166,172,193,201

(reform school)จะต้องเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสวงหาการยอมรับ¹⁰ ความรักและการยอมรับนี้จะนำมาซึ่งสิ่งต่างๆ คือ

2.2.1) ความสุข เสรีภาพนั้นจะนำมาซึ่งความสุขโดยเฉพาะความสุขที่เกิดกับจิตใจ ความเจริญทางวัตถุนั้นอาจจะนำความหายนะมาได้ ดังนั้นสิ่งที่สำคัญคือการทำให้ชีวิตสมบูรณ์ขึ้นกับความสุขภายในจิตใจของมนุษย์เอง โดยเฉพาะในการรักษาเด็กที่มีปัญหาที่จะทำให้เด็กมีความสุขได้นั้น สิ่งที่สำคัญในการรักษาให้เขาเป็นปกติก็คือการยอมรับในตัวเขาการไว้วางใจ และการเข้าใจเขานั่นเอง¹¹

2.2.2) ความซื่อสัตย์ ถ้าเด็กได้รับความรักและมีเสรี เด็กจะเป็นคนดีและเป็นคนซื่อสัตย์ แต่คนที่ซื่อสัตย์นั้นอาจจะเป็นคนโกหกได้ด้วยถ้าการโกหกนั้นก่อให้เกิดสิ่งที่ดีกว่าสิ่งที่ไม่ดี¹²

2.2.3) ความจริงใจ ปรชญานี้จะให้ความจริงใจอยู่เหนือวัตถุ นั่นคือที่นี้จะปราศจากรางวัลหรือคุณค่าที่ให้กับวัตถุ คุณค่านั้นเป็นสิ่งที่เราตัดสินกันเอาเองเท่านั้นเช่น ใครรักหนังสือก็ให้คุณค่ากับหนังสือ ใครชอบสีก็ให้คุณค่ากับสี แต่ในซัมเมอร์ฮิลจะปราศจากคุณค่า เช่นใครทำอะไรเสียหายก็จะปลอดภัยจากการโดนดูโดนว่า ส่วนการให้รางวัลนั้น เป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นและเป็นผลในทางลบ การให้รางวัลสำหรับการทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดนั้นประหนึ่งเป็นการประกาศว่าการกระทำนั้นไม่มีคุณค่าในตัวของมันเอง¹³

2.2) การครอบงำทางวัฒนธรรม

โรงเรียนหมู่บ้านเด็กได้พยายามที่จะสร้างวัฒนธรรมของตนเองขึ้นมาซึ่งแม้ว่าจะไม่ได้เป็นวัฒนธรรมที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของรัฐอย่างเด็ดขาด เช่น ทางโรงเรียนยังมีการเคารพธงชาติ สวดมนต์ตอนเช้า แต่ก็พยายามสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยขึ้นมาเอง เพื่อทวนกระแสของโครงสร้างวัฒนธรรมภายนอกที่ใช้วิธีการครอบงำโดยอำนาจรัฐซึ่งจะซึมเข้าไปสู่ชุมชนต่างๆ ทำให้เกิดวัฒนธรรมเดียว(เกิดความคิดเดียวในการครอบงำ) “ประชาธิปไตยนั้นไม่ควรคำนึงถึงแต่เสียงส่วนใหญ่อย่างเดียว แต่ประชาธิปไตยต้องยอมรับเสียงส่วนน้อยด้วย ต้องยอมรับวัฒนธรรมที่หลากหลาย เผด็จการก็คือการไม่ยอมรับวัฒนธรรมที่หลากหลาย”¹⁴ วัฒนธรรมที่โรงเรียนหมู่บ้านเด็กที่ได้สร้างขึ้นก็คือ “วัฒนธรรมทางความคิด” ซึ่งมีรายละเอียด คือ

1) ยอมรับฟังความคิดเห็นที่หลากหลาย คือการยอมรับความคิดที่แตกต่างที่หลากหลายของเด็ก โดยเฉพาะการแสดงความคิดเห็นในการประชุมสมานักเรียน

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 16,55,155,161

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 33,158

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 190,347

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 24,209

¹⁴ สัมภาษณ์ ภิภพ ธงไชย, โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก, 9 มกราคม 2539.

2)มีแนวทางที่หลากหลายเป็นของตนเอง เช่นแนวทางในการจัดการศึกษานั้นทางโรงเรียนมีแนวทางของตนเอง คือ

2.1)หลักสูตรก็ไม่ได้ใช้หลักสูตรตามกฎระเบียบของรัฐอย่างเต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่ได้มีการประยุกต์ใช้ คือนำมาใช้แค่ 3 วิชาเท่านั้น(ภาษาไทย,คณิตศาสตร์,สพช.)โดยเน้นสอนจากเรื่องใกล้ตัวไปหาเรื่องไกลตัว

2.2)วิชาชีพ ทางโรงเรียนได้สอนให้นักเรียนได้เรียนรู้จากชีวิต เรียนรู้ในการฝึกวิชาชีพต่างๆเพื่อที่นักเรียนจะได้ช่วยตัวเองได้

3.เสรีภาพและความยุติธรรม

3.1)เสรีภาพแบบซัมเมอร์ฮิลล์

ปรัชญาการศึกษาเริ่มต้นจาก A.S.Neill โดยได้เริ่มต้นจากการนำจิตวิเคราะห์ตามแนว فروยด์ มาใช้แก้ปัญหาเด็ก แต่สิ่งที่เขาพบที่แท้จริงคือ การแก้ไขปัญหานั้นไม่ใช่จิตวิเคราะห์ แต่ขึ้นอยู่กับ“สิ่งแวดล้อมที่มีเสรีภาพ”¹⁵ เพราะฉะนั้นปรัชญาในส่วนนี้จึงให้เสรีภาพอย่างมากแก่เด็ก โดยถือว่า “หน้าที่ของเด็กคือการใช้ชีวิตของเขาเอง การแนะนำหรือการเข้าไปเกี่ยวข้องกับเด็กนั้นมีแต่จะทำให้เด็กมีสภาพเป็นหุ่นยนต์”¹⁶

การให้เสรีภาพกับความรับผิดชอบนั้นจะต้องมาด้วยกัน คือเมื่อไรที่ให้เสรีภาพก็ต้องสอนให้รู้จักรับผิดชอบด้วย ซึ่งความรับผิดชอบนั้นแบ่งออกเป็น 2 อย่างคือ

1)ความรับผิดชอบต่อตนเอง สิ่งแรกพื้นฐานสุดของความเป็นมนุษย์นั้น คือมนุษย์จะต้องมีความรับผิดชอบต่อตัวเอง(ซึ่งเป็นขอบเขตต่ำสุดของเสรีภาพ) เช่นมนุษย์จะต้องดูแลในเรื่องปัจจัยพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ นั่นก็คือปัจจัย 4 เช่นกรณีในโรงเรียนหมู่บ้านเด็กนั้นเด็กก็ต้องรู้จักการหาอาหาร การทำกับข้าว การทำความสะอาดบ้าน การปลูกผัก ฯลฯ ความหมายของเสรีภาพจึงไม่ใช่การตามใจหรือการไม่ทำอะไรเลย เพราะการไม่ทำอะไรเลยนั้นผลที่ตามมาคือการนำไปสู่การพึ่งพาคนอื่น และไม่สามารถที่จะพึ่งพาตนเองได้ ฉะนั้นคนที่หมดเสรีภาพก็คือคนที่ต้องไปพึ่งพาคนอื่นหรือตกอยู่ในอำนาจของคนอื่นนั่นเอง

2)ความรับผิดชอบต่อผู้อื่น ความรับผิดชอบนี้เป็นความรับผิดชอบที่สูงขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง เสรีภาพภายใต้ความรับผิดชอบต่อผู้อื่นนี้จะมากับ “ความพร้อมและความสามารถ” นั่นคือเมื่อไรก็ตามที่เรามีความสามารถที่เหนือกว่าการรับผิดชอบต่อตนเองแล้ว เราก็สามารถที่

¹⁵ อุทัย ดุลยเกษม, คำปรารภในปรัชญาการศึกษาแบบซัมเมอร์ฮิลล์ : ชีวิตเสรีภาพซัมเมอร์ฮิลล์, 3 มีนาคม 2525.

¹⁶ อุทัย ดุลยเกษม, ปรัชญาการศึกษาแบบซัมเมอร์ฮิลล์, หน้า 15.

จะรับผิดชอบต่อผู้อื่นได้ เช่น “ถ้าเราพร้อมที่จะรับผิดชอบต่อครอบครัวได้ เราก็ค่อยคิดที่จะแต่งงาน หรือถ้าเราพร้อมที่จะรับผิดชอบต่อลูกได้เมื่อไร เมื่อนั้นเราก็ค่อยคิดที่จะมีลูก”¹⁷

3.2) ความยุติธรรม

ปรัชญาของโรงเรียนหมู่บ้านเด็กได้สร้างความยุติธรรมขึ้นภายใต้กฎของสภานักเรียน โดยถือหลักว่าสมาชิกทุกคนจะต้องปฏิบัติตามกฎที่ออกมาจากเสียงข้างมาก ซึ่งนั่นหมายถึง มติของที่ประชุม ซึ่งเป็นลักษณะของ rule of law ที่กล่าวว่า “เสรีภาพส่วนบุคคลไม่ว่าจะเป็น เสรีภาพทางความคิดหรือการกระทำ ประชาชนทุกคนต้องมีสิทธิในกระบวนการนี้ทั้งหมด”¹⁸ นั่นคือเป็นการใช้กระบวนการของเสียงข้างมากในการตัดสินใจปัญหา แต่ผลการประชุมกลับก่อให้เกิดปัญหาขึ้นมา นั่นก็คือปัญหาเรื่องความยุติธรรม คือ

- 1) โทษไม่เหมาะสมกับความผิดที่เด็กได้กระทำ
- 2) โทษไม่ได้ทำให้เด็กเกิดความกลัวและสำนึกต่อความผิด
- 3) มีการเล่นพรรคเล่นพวกในสภาเพื่อซื้อความยุติธรรมให้กับตนเอง

ผลเช่นนี้ไม่ใช่ผลที่เกิดจากความผิดของการใช้เสียงข้างมากไม่ แต่เป็นผลที่เกิดจากการขาดวิจาร์ณญาณด้านเหตุผลที่พอเพียงของเด็ก ดังนั้นผลที่ออกมาจึงมีผลทำให้กฎหรือสภาไม่ศักดิ์สิทธิ์ และสะท้อนถึงปัญหาของชุมชนในเวลาต่อมา

4. ศาสนาและศีลธรรม(พุทธปรัชญาประยุกต์)

ตามหลักปรัชญาซัมเมอร์ฮิลล์นั้น ปรัชญานี้จะมองข้ามศาสนาและศีลธรรมเป็นอย่างมาก เพราะถือว่าสิ่งเหล่านี้ไม่มีความจำเป็นและไม่สามารถช่วยอะไรให้ดีขึ้นหรือเกิดประโยชน์ขึ้นได้คือถ้าเอาเวลาที่เสียไปในการสวดมนต์และเข้าโบสถ์มาทำเรื่องที่ดีเอื้อเฟื้อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันแล้วน่าจะทำให้เกิดผลดีมากกว่า ผลเสียของศาสนาและศีลธรรมตามหลักปรัชญาซัมเมอร์ฮิลล์ คือ¹⁹

1. ศาสนาไม่ใช่เป็นสิ่งสมบูรณ์ คือไม่มีศาสนาใดอยู่คำฟ้า ศาสนาเกิดขึ้นนับร้อยแล้วก็ดับสิ้นไป
2. ศาสนาไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ คือศาสนาไม่สามารถยับยั้งสงคราม, อาชญากรรม หรือผู้ทุจริตได้ทำให้ปัญหาต่างๆของสังคมไม่สามารถขจัดออกไปได้

¹⁷ สัมภาษณ์ ภิภพ ชงไชย, โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก, 9 มกราคม 2539.

¹⁸ Frank Bealey, Democracy in the Contemporary State, (Oxford: Clarendon Press, 1988), p. 129.

¹⁹ อุทัย ดุลยเกษม, ปรัชญาการศึกษาแบบซัมเมอร์ฮิลล์, หน้า 304-306, 308-309, 315.

3. ศาสนาก่อให้เกิดความกลัว ศาสนาทำให้คนกลัวชีวิตและหนีชีวิต เพื่อไปสู่โลกที่สมบูรณ์กว่าในโลกหน้า ดังนั้นคนที่กลัวเท่านั้นถึงจะมีศาสนาได้เพราะจะทำให้เป็นที่พึ่ง เช่น พวกคนป่าที่มีศาสนามาจากความกลัว และการที่พระเจ้าสามารถมองเห็นได้ตลอดเวลาเช่นมองเห็นสิ่งที่เด็กทำได้ร่ำผ้า ก็จะนำความกลัวมาสู่ชีวิตเด็ก ทำให้เด็กปฏิเสธโลกไปตลอดชีวิต มีปมด้อยไปตลอดชีวิต และชี้ขาดไปตลอดชีวิต

4. ศาสนาทำให้เกิดความมงงาย ปรัชญาที่ว่าความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นอันตรายที่จะทำให้เด็กกลายเป็นคนที่มีแต่ความเครียด คือถูกสอนว่าสิ่งนั้นสิ่งนี้เป็นสิ่งชั่วร้าย

5. ศีลธรรมก่อให้เกิดความเกลียดชัง ศีลธรรมนั้นจะทำให้เด็กเสียคน เช่นการบอกให้เด็กอย่าเห็นแก่ตัว มีของก็ให้แบ่งให้น้องด้วย เช่นนี้ก็จะทำให้เด็กคนนั้นเกลียดน้องตัวเองได้

จากปัจจัยต่างๆ เหล่านี้เองทำให้ปรัชญาซัมเมอร์ฮิลเป็นปรัชญาที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับศาสนาเลย แต่เมื่อแนวความคิดปรัชญานี้ได้มาสู่โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก ทางโรงเรียนก็ได้ปรับแนวความคิดใหม่เพื่อให้เข้ากับพุทธปรัชญา กลายเป็นพุทธปรัชญาประยุกต์ไป เช่นการคัดเลือกครูหรือบุคลากร โรงเรียนจะคัดเลือกบุคลากรที่มีอารมณ์ขัน มีขันติธรรม มองโลกและชีวิตด้วยความเข้าใจตามหลักของ“อิทัปปัจจตา”ในพุทธศาสนา ต้องเป็นคนเปิดกว้างสำหรับความคิดใหม่ๆ และสามารถถ่ายทอดความเป็น “กัลยามิตร” ให้เด็ก จนเด็กสามารถใช้ชีวิตในชุมชนได้อย่างมีความสุข เพื่อในที่สุดเขาจะได้ค้นพบ “ศักยภาพ” จากตัวของเขาเอง ส่วนระบบสภาโรงเรียนนั้นเป็นการกำหนดกติการ่วมของสมาชิกในชุมชน รวมถึงการตัดสินใจต่าง ๆ ร่วมกัน ซึ่งเป็นการไกลเกลียดความขัดแย้งในชุมชนแบบ “สันติวิธี” ตามหลักการพุทธศาสนา²⁰

พุทธศาสนาที่นำมาใช้นั้น ได้กล่าวว่า มนุษย์นั้นจะมีทั้งธรรมชาติฝ่ายสูงและฝ่ายต่ำ อยู่ในตัวเอง การที่ธรรมชาติฝ่ายไหนจะพัฒนาขึ้นมา ย่อมอยู่ที่ปัจจัยเกื้อหนุนว่าจะส่งเสริมไปทางไหน และปัจจัยเหล่านี้ก็มีส่วนเสริมและเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ไม่มีอะไรอยู่โดดๆ และคงที่ทุกอย่างเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงไปตามหลักไตรลักษณ์ จากความคิดนี้การจัดสิ่งแวดล้อมและอาชีพในหมู่บ้านเด็ก จึงเลือกปัจจัยที่ไปหนุนเรื่องธรรมชาติฝ่ายสูงในตัวเด็ก และลดทอนธรรมชาติฝ่ายต่ำ ทั้งนี้โดยมุ่งไปที่ธรรมชาติภายในเป็นสำคัญ แต่ยังคงเฉพาะอารมณ์และความรู้สึกชั้นหยาบ การสัมพันธ์และหนุนเนื่องระหว่างอารมณ์กับสติปัญญา ก็เป็นไปตามหลักปฏิบัติจรมสุปปาต ปัญหาของเด็กที่เกิดจากการเลี้ยงดูที่ผิด และอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดี อันส่งผล

²⁰ “การศึกษาเพื่อปวงชน ประสบการณ์จากหมู่บ้านเด็ก,” เอกสารจากมูลนิธิเด็ก, หน้า 4 .

มาถึงพฤติกรรมในปัจจุบันก็เป็นไปตามหลักอิทัปปัจจยตา และหลักกรรมในพุทธศาสนา²¹ และเมื่อนำปรัชญาในส่วนของ “น้ำใจประชาธิปไตย” มาวิเคราะห์แล้วจึงพบว่า

1. ด้านคารวธรรม (การให้เกียรติแก่กันและการนับถือกัน) พบว่า ส่วนใหญ่จะมีเด็กจะมีความเคารพ และให้เกียรติต่อผู้ใหญ่ แต่ในระดับเพื่อนกันนั้นส่วนใหญ่มีลักษณะในด้านนี้น้อยมาก เพราะส่วนใหญ่เด็กยังมีพฤติกรรมที่ก้าวร้าว หรือลักษณะของอำนาจที่เก็บกดแฝงอยู่
2. ด้านสามัคคีธรรม (การแบ่งปันกัน การช่วยเหลือร่วมมือและมีส่วนร่วม รวมไปถึงการประชุมปรึกษาประสานงาน) ในเรื่องการแบ่งปันและการช่วยเหลือร่วมมือกันนั้นเด็กส่วนใหญ่จะมีลักษณะของการเห็นอกเห็นใจกัน แต่ในเรื่องการทำงานเป็นกลุ่มนั้นจัดว่ายังน้อยอยู่ เพราะลักษณะของความเป็น “ปัจเจก” ที่ยังหลงเหลืออยู่มาก “ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการลดบทบาทของสถานักเรียน ที่มีแต่ปัญหาเฉพาะเรื่อง(ปัญหาเฉพาะแต่ละคน) เรื่องการเรียนที่ใครจะเรียนก็ได้หรือไม่เรียนก็ได้และเรื่องความรับผิดชอบที่น้อยลงในแต่ละบ้านที่ไม่มีผู้ใหญ่ดูแลทำให้ทุกคนมองแต่ปัญหาของตนเอง ไม่ได้มองถึงปัญหาของกลุ่มของส่วนร่วม”²²

3. ด้านปัญญาธรรม (การสร้างปัญญาโดยการสร้างความคิดและทำด้วยตนเอง) ในส่วนนี้พบว่าเด็กส่วนใหญ่จะมีความคิดและสามารถทำงานได้ด้วยตนเอง นั่นคือ “คิดแล้วทำ” ซึ่งเป็นลักษณะของสังคมชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้

เมื่อนำหลักทั้งสามด้านนี้มาเป็นแบบของหลักประชาธิปไตยในโรงเรียนหมู่บ้านเด็กพบว่าพุทธศาสนาในส่วนนี้มีส่วนเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน เพราะพุทธศาสนาก็ยังเป็นวินัยของสังคมหรือของโรงเรียน และไปสู่อิสรภาพ โดยเฉพาะในส่วนของศีล 5 ดังนั้น กติกาของชุมชนหรือโรงเรียนจึงไม่ไกลไปจากศีล 5 เช่นการไม่เบียดเบียน ฯลฯ และยังก้าวไปไกลถึงอิสรภาพที่หลุดพ้นจากทุกข์ ซึ่งหมายถึงการหลุดจากทุกข์ของสังคมบริโภคหรือทุกข์จากการไม่รู้ถึงคุณค่าของสิ่งของ มาสู่การรู้จักคุณค่าที่แท้จริง เช่น ความสำคัญของธรรมชาติ ความสำคัญของปัจจัย 4 เป็นต้น

โรงเรียนถาวรวิทยา : แนวความคิดของปรัชญาภายใต้รัฐไทย

แนวปรัชญาของโรงเรียนถาวรวิทยาอาจจะไม่ชัดเจนเหมือนกับโรงเรียนหมู่บ้านเด็กที่มีปรัชญาเป็นของตนเอง แต่โรงเรียนถาวรวิทยานั้นปรัชญาส่วนใหญ่ก็คงเหมือนกับโรงเรียนที่อยู่ภายใต้อำนาจรัฐทั่วไป ซึ่ง “ปรัชญาการศึกษาไทยจะปรากฏชัดในโครงการการศึกษาแห่งชาติ หรือแผนการศึกษาแห่งชาติ ที่รัฐบาลไทยประกาศใช้เรื่อยมาตั้งแต่ฉบับแรกในปี พ.ศ.

²¹ พิภพ-รัชนี ธงไชย, “แนวคิดและประสบการณ์การทำงานของหมู่บ้านเด็ก ชุมชนเพื่อการศึกษาแบบธรรมชาติและการพึ่งพาตนเอง,” มูลนิธิเด็ก มกราคม 2532, หน้า 5.

²² สัมภาษณ์ รัชนี ธงไชย, โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก 12 มีนาคม 2539.

2441”²³ จนถึงปัจจุบัน และก็ส่งต่อมาถึงระดับโรงเรียนจนกลายเป็นนโยบายการศึกษาของโรงเรียน ดังนั้นกรณีของโรงเรียนถาวรวินทยาปรัชญาจึงออกมาในรูปของเป้าหมายการศึกษาดังนี้

1.เป้าหมายการศึกษา เป้าหมาย(ปรัชญา)ของโรงเรียนถาวรวินยานั้นจะแบ่งมาใน 2 รูปแบบคือ เป้าหมายที่แบ่งมากับนโยบายการศึกษา และเป้าหมายที่แบ่งมากับหลักสูตร ดังรายละเอียดคือ

1.1)เป้าหมายที่แบ่งมากับนโยบายการศึกษา

โรงเรียนได้ใช้เป้าหมายการศึกษาตามนโยบายหลักในการจัดการประถมศึกษาของโรงเรียนถาวรวินทยาประจำปีการศึกษา 2538 คือ²⁴

1)ยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนบางกลุ่มประสบการณ์ให้สูงขึ้น โดยมุ่งเน้นการเร่งรัดคุณภาพทางการศึกษา และการเรียนรู้ของเด็กนักเรียนให้มากที่สุด

2)เร่งรัดให้เด็กในวัยเรียนเรียนจบการศึกษาภาคบังคับ โดยการจัดการเรียนการสอนซ่อมเสริมอย่างจริงจัง

3)ส่งเสริมการนิเทศภายในให้ทั่วถึงและสม่ำเสมอ โดยการประชุมชี้แจงครูให้เห็นถึงความสำคัญของการนิเทศภายในและร่วมกันวางแผนการนิเทศภายใน

4)ส่งเสริมให้ครูมีประสิทธิภาพทางการสอนมากยิ่งขึ้น โดยการส่งเสริมการใช้และการผลิตสื่อ การสร้างเครื่องมือประเมินคุณภาพและชุดการสอน

5)ปรับปรุงโรงเรียนให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ตามภารกิจ โดยมีการวางแผน สรรหางบประมาณและให้การติดตามผลการปฏิบัติงาน ตลอดจนส่งเสริมให้บุคลากรในโรงเรียนได้แสดงออกในด้านความรู้ ความสามารถ

6)เร่งให้ความช่วยเหลือนักเรียนที่ขาดแคลนอาหารกลางวัน เสื้อผ้า และเครื่องเขียนอย่างจริงจัง โดยการจัดหาทุนและจัดอาหารกลางวันให้ตรงกับสภาพความเป็นจริง

7)ส่งเสริมให้นักเรียนมีสุขภาพและอนามัยที่สมบูรณ์ โดยให้ความรู้ในเรื่องโภชนาการและตรวจสุขภาพอย่างสม่ำเสมอ

8)เน้นปลูกฝังให้เรียนรู้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ.2521 โดยการส่งเสริมการจัดกิจกรรมประชาธิปไตยในโรงเรียน กิจกรรม

²³ ภิญโญ สาร, การศึกษาปัญหาที่รอคนแก้, (กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช, 2530), หน้า 108.

²⁴ “แผนปฏิบัติงานโรงเรียนถาวรวินทยาประจำปี 2538,” หน้า 5.

จริยศึกษา กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพและอนามัย กิจกรรมแนะแนว และกิจกรรมวัฒนธรรม ประเพณีศาสนาและชุมชน

9) จัดหาวัสดุ ครุภัณฑ์และสิ่งบริการทางการศึกษาที่จำเป็นให้เพียงพอและเหมาะสมโดยใช้เงินงบประมาณของโรงเรียน

10) ปรับปรุงการซ่อมแซมอาคารสถานที่ ห้องเรียน และบริเวณโรงเรียนโดยใช้เงินงบประมาณของโรงเรียน

11) ส่งเสริมและสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน มีกิจกรรมร่วมกันเพื่อภาพลักษณ์ที่ดี

จากนโยบายหลักในการจัดการศึกษาของโรงเรียนถาวรวิทยานันพบว่า โรงเรียนมีแนวความคิดที่เป็นประชาธิปไตยและไม่เป็นประชาธิปไตยอยู่ในแนวเดียวกัน ซึ่งแยกวิเคราะห์ได้คือ

1. เป้าหมายที่เป็นประชาธิปไตย เป้าหมายเชิงประชาธิปไตยในโรงเรียนถาวรวิทยาคูได้ตามข้อ 8 ของนโยบายการศึกษาของโรงเรียนจะพบว่า “โรงเรียนได้เน้นการปลูกฝังให้เรียนรู้...โดยการส่งเสริมการจัดกิจกรรมประชาธิปไตยในโรงเรียน” ที่เด่นชัดที่สุดก็คือสภานักเรียนนั่นเอง แต่ประชาธิปไตยในโรงเรียนนี้คงต่างกับโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก เพราะประชาธิปไตยของโรงเรียนถาวรวิทยานันหมายถึงประชาธิปไตยภายใต้ขอบเขตกฎเกณฑ์ของระเบียบวินัย ดังที่ครูใหญ่ได้กล่าวไว้ว่า “เราอบรมให้เด็กมีระเบียบวินัย ถึงแม้ว่าเราจะให้ประชาธิปไตยให้เด็กมีสิทธิมีเสียงที่จะคัดเลือกหัวหน้านักเรียน หรือว่าจะคัดเลือกตัดสินใจอะไรก็แล้วแต่ แต่ก็ต้องให้อยู่ภายในของเขตวินัย”²⁵

2. เป้าหมายที่ไม่เป็นประชาธิปไตย เป้าหมายที่ไม่เป็นประชาธิปไตยนั้น คูได้จากนโยบายของโรงเรียนในข้อ 2 “เร่งรัดให้เด็กในวัยเรียนเรียนจบการศึกษาภาคบังคับ โดยการจัดการเรียนการสอนซ่อมเสริมอย่างจริงจัง” นั่นคือเด็กไม่มีเสรีภาพในการที่จะเลือกเรียนหรือจะไม่เรียนไม่ได้ และเด็กจะต้องจบการศึกษาภาคบังคับตามที่รัฐกำหนดทุกคน

แต่ปรัชญาที่แฝงมากับนโยบายการศึกษาหรือเป้าหมายของโรงเรียนนั้นที่สำคัญก็คือ “คิดเป็น ทำเป็น” ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของโครงการจัดงานวันเด็กแห่งชาติ ที่มีวัตถุประสงค์ให้เด็กได้สนุกสนาน กล้าคิด กล้าทำ หรือโครงการสภานักเรียนที่ส่งเสริมให้นักเรียนคิดเป็น ทำ

²⁵ สัมภาษณ์ จินตนา เจียรตระกูล, ครูใหญ่โรงเรียนถาวรวิทยา 7 ก.พ.2539.

เป็น และแก้ปัญหาเป็น ซึ่งปรัชญาคิดเป็น ทำเป็นนี้ Oonta Nopakun²⁶ ได้กล่าวไว้ว่า จุดประสงค์ก็เพื่อให้เด็กได้รู้ว่าควรจะทำอย่างไร(คิดเป็น) และรู้ว่าควรจะทำอย่างไร(ทำเป็น) เพื่อที่จะสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆได้โดยใช้กระบวนการทางความคิด โดยที่พื้นฐานที่สำคัญสำหรับในการคิดสำหรับการแก้ปัญหาเหล่านี้ เราจะต้องเรียนรู้ถึงปัจจัยที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1) จะต้องเรียนรู้ในตนเอง(information on self) คือจะต้องรู้ถึงศักยภาพของตนเอง เรียนรู้จากการถามตนเอง ซึ่งทางโรงเรียนก็ได้ส่งเสริมในส่วนนี้เพื่อให้เด็กได้กล้าคิดกล้าแสดงออก และก็พบว่าเด็กมีความกล้ามากขึ้น

2) จะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับสังคมและสภาพแวดล้อม (information on society and environment)เป็นการเรียนรู้เพื่อสามารถอยู่ในสังคมได้ สามารถรู้ถึงบรรทัดฐานหรือวัฒนธรรมในสังคมนั้น โดยเฉพาะในนโยบายข้อ 11 ที่ทางโรงเรียนได้เน้นถึงการส่งเสริมและสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน มีกิจกรรมร่วมกัน ฯลฯ เช่นการรณรงค์การซื้อเสียงในช่วงการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ฯลฯ

3) จะต้องเรียนรู้จากตำราหรือวิชาการ(technical in information or book knowledge)เป็นการเรียนรู้จากสถาบันการศึกษาเพื่อให้รู้ถึงวิธีการหรือหลักการในการศึกษา โดยที่ทางโรงเรียนได้ส่งเสริมให้ครูมีประสิทธิภาพในการสอนมากขึ้น(ตามนโยบายข้อ 4)เพื่อที่จะให้เด็กได้รับความรู้ได้อย่างเต็มที่

ซึ่งเมื่อเด็กได้เรียนรู้ถึงปัจจัยต่างๆเหล่านี้ได้แล้วเขาก็จะสามารถนำมาประยุกต์และใช้แก้ปัญหาและสามารถอยู่ร่วมกับสังคมนี้ได้

1.2)เป้าหมายที่แฝงมากับหลักสูตร แนวความคิดพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรนั้นมีเป้าหมาย ซึ่งจำแนกเป็นตารางได้คือ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²⁶ Oonta Nopakun, Thai Educational Aim of "Khit-Pen" and the Bangkok Population Contemporary Situation and Future Trends in The Development of Science and Technology, (Bangkok: Thai Surdy Program, Chulalongkorn University, 1984.)

ตาราง 5.1 แสดงเป้าหมายหลักสูตรการศึกษา

เป้าหมายหลักสูตรการศึกษา	
คุณลักษณะของผู้เรียน	วัตถุประสงค์
1. พัฒนาดน 1.1) มีความรู้พื้นฐาน 1.2) มีสุขภาพกายใจสมบูรณ์ 1.3) แก้ปัญหาเป็น 1.4) เสียสละ 1.5) มุ่งพัฒนา	อ่านออก เขียนได้ คำนวณได้ เข้าใจธรรมชาติ บำรุงรักษาสุขภาพอนามัยส่วนตน วิเคราะห์เหตุผลและเสนอแนวทางในการแก้ปัญหาของตนเองและครอบครัวได้ ไม่เอาเปรียบผู้อื่น รักการอ่านและแสวงหาความรู้อยู่เสมอ
2. พัฒนาอาชีพ	ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ รักการทำงานและทำงานเป็น
3. พัฒนาสังคม ปฏิบัติหน้าที่ของตนต่อบ้าน ชุมชน ประเทศ และโลก	รู้เข้าใจสภาพและการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่บ้าน สามารถปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ ในฐานะสมาชิกที่ดีของบ้าน ตลอดจนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ศาสนา ศิลปะวัฒนธรรมในชุมชนรอบๆบ้าน

ที่มา : คู่มือหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ 2535(เพิ่มเติม), หน้า 2

เป้าหมายหลักสูตรศึกษานั้นส่วนหนึ่งก็คือปรัชญาคิดเป็นทำเป็น และแก้ปัญหาเป็นนั่นเอง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแนวทางประชาธิปไตย แต่เมื่อนำมาวิเคราะห์กับปรัชญาต่างๆ จะพบว่า เป้าหมายหลักสูตรศึกษามีลักษณะของการผสมผสานทางปรัชญา ดังนี้

1. ปรัชญานิรันดรนิยม คือเน้นด้านภาษาไทยและการคำนวณโดยเฉพาะในวิชาคณิตศาสตร์ ซึ่งมีลักษณะของการฝึกทักษะ ซึ่งเป็นเครื่องมือการเรียนรู้ที่สามารถนำไปใช้เรียนรู้กลุ่มประสบการณ์อื่นๆ โดยเน้นให้ผู้เรียนอ่านออกเขียนได้ อ่านคล่อง เขียนคล่อง คงสภาพการรู้หนังสือและคิดเลขเป็น

2. ปรัชญาอุดมคติ คือเน้นที่กายและใจเพื่อไปสู่ความสมบูรณ์หรือสิ่งที่ดีที่สุด คือการอบรมลักษณะนิสัยเด็กให้รู้จักกิริยามารยาทในสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติ เด็กจะต้องนอนนุ่มเมื่ออยู่กับผู้ใหญ่ ซึ่งการสร้างลักษณะนิสัยเหล่านี้จะแฝงมากับหมวดวิชา จริยศึกษา, ศิลปะศึกษา, พลศึกษา, ดนตรี-นาฏศิลป์ และกิจกรรมสร้างนิสัย

3. ปรัชญาพัฒนาการนิยม คือการเน้นที่ใช้เหตุผลในการแก้ปัญหา การแสวงหาความรู้ และการทำงานเป็นกลุ่มร่วมกับผู้อื่นได้ การสอนสิ่งเหล่านี้ก็เพื่อให้เด็กสามารถช่วยเหลือตนเองคือเข้าไปสู่แนวทางของการคิดเป็นทำเป็นโดยใช้แนวทางแบบประชาธิปไตย

4. ปรัชญาสารัตถนิยม เน้นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ การยึดมั่นในศาสนา และการรักษาศิลปะวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ฯลฯ วัตถุประสงค์ของปัจจัยด้านนี้ก็เพื่อสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมให้กับคนรุ่นหลัง โดยให้เด็กได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆที่ทางโรงเรียนได้จัดขึ้น เช่น โครงการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย เพื่อให้ นักเรียนรู้และเห็นคุณค่าของการรำไทย และเป็นการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทย เป็นต้น

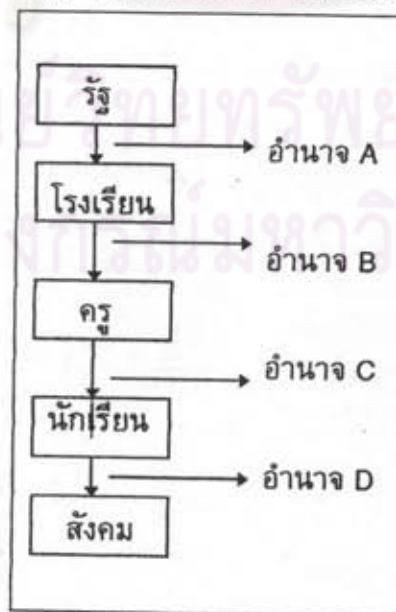
5. ปรัชญาปฏิรูปนิยม คือพัฒนาชีวิตและความเป็นอยู่ของสังคมให้ดีขึ้น โดยมุ่งให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้และประสบการณ์ไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม อยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมตามบทบาทและหน้าที่ของตน และมุ่งแสวงหาความรู้ใหม่ๆมาพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองอยู่เสมอ

6. พุทธปรัชญา คือการเสียสละไม่เอาเปรียบผู้อื่น การเรียนรู้นี้เป็นการเรียนรู้ถึงคุณธรรมต่างๆ และหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาทั้งในส่วนของทฤษฎีและการปฏิบัติ วัตถุประสงค์ก็เพื่อให้เด็กได้มีความรู้เกี่ยวกับด้านคุณธรรมและจริยธรรม การฝึกปฏิบัติจิตใจให้เป็นสมาธิ และมีระเบียบวินัย

2. โครงสร้างอำนาจนิยมและการครอบงำทางวัฒนธรรม แนวความคิดนี้แบ่งประเด็นการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ส่วน คือ

2.1) โครงสร้างอำนาจนิยม ลักษณะอำนาจที่แฝงอยู่ในโรงเรียนนี้เป็นลักษณะของ "อำนาจส่งต่อ" หมายถึงการโยงของอำนาจที่ส่งต่อจากระดับสูงมาสู่ระดับล่าง ซึ่งแสดงออกมาเป็นภาพ 5.1 ดังนี้

ภาพ 5.1 แสดง "อำนาจต่อเนื่อง" ของโรงเรียนถาวรวิทยา

อำนาจ A หมายถึงการถ่ายทอดอำนาจจากรัฐไปสู่โรงเรียนในรูปของนโยบายการศึกษาต่างๆ โดยที่รัฐพยายามที่จะสร้างความเป็นสากลให้กับระบบโรงเรียน

อำนาจ B หมายถึงการถ่ายทอดอำนาจจากโรงเรียน(ระดับผู้บริหาร)ไปสู่ครูผู้สอน โดยที่ครูจะต้องปฏิบัติตามกรอบที่มีอยู่ซึ่งเป็นนโยบายของโรงเรียนอย่างเคร่งครัด

อำนาจ C เป็นอำนาจที่ส่งต่อจากครูมาสู่นักเรียน โดยที่ครูเป็นตัวแปรหลักซึ่งผลก็คือ ถ้าครูมีลักษณะเป็นประชาธิปไตย มีการเปิดโอกาส เด็กก็จะเป็นประชาธิปไตย แต่ถ้าครูเป็นลักษณะเผด็จการอำนาจนิยม เด็กก็จะได้รับอิทธิพลจากอำนาจนิยมไปด้วย

อำนาจ D เป็นอำนาจที่เด็กได้รับอิทธิพลจากระบบการเรียนการสอน โดยจะไปมีผลต่อโครงสร้างทางสังคมซึ่งอาจจะเป็นในแง่บวกหรือลบก็ได้

ดังนั้นผลของการตกอยู่ภายใต้ระบบ“อำนาจส่งต่อ”นี้เป็นผลทำให้โรงเรียนได้ตกอยู่ภายใต้อำนาจรัฐอย่างชัดเจน ซึ่งกรณีของโรงเรียนถาวรวิทยาก็เป็นลักษณะหนึ่งของการส่งต่อของอำนาจเช่นกัน โครงสร้างของอำนาจเหล่านี้จะแฝงมาในรูปของ

1) โครงสร้างอำนาจของหลักสูตร

หลักสูตรการเรียนการสอนนั้นจะมีอำนาจซ่อนอยู่เบื้องหลังนั่นคืออำนาจของผู้ร่างหลักสูตรซึ่งทางโรงเรียนและนักเรียนจะต้องเอาไปปฏิบัติตาม การเรียนนอกเหนือจากหลักสูตรจึงเป็นสิ่งที่ทำเกินขอบเขตไม่ได้ เด็กนักเรียนมีสิทธิที่จะเลือกเรียนเพียงเสียวหนึ่งของหลักสูตรทั้งหมดเท่านั้นเอง แม้แต่หลักสูตรทางด้านวิชาชีพยังถูกกำหนดลงเป็นเนื้อหา ซึ่งผลที่เกิดคือหลักสูตรบางกลุ่มวิชาไม่สามารถที่จะประยุกต์ใช้กับโรงเรียนหรือชุมชนได้ อย่างกรณีของโรงเรียนถาวรวิทยานี้ก็เช่นกัน หลักสูตรวิชาชีพบางอย่างที่ถูกกำหนดมานั้นทางโรงเรียนไม่สามารถทำได้ เช่นวิชาการเพราะเลี้ยงสัตว์ หรือการทำแปลงผัก เพราะเนื่องจากพื้นที่หรืออุปกรณ์ในการเรียนรู้นั้นมีไม่เพียงพอต่อความต้องการ สิ่งเหล่านี้จึงถือได้ว่าหลักสูตรมีอำนาจแฝงอยู่ในตัวเองซึ่งเป็นอุปสรรคต่อระบบการเรียนรู้นั้นแบบประชาธิปไตย

2) โครงสร้างอำนาจของครูหรือผู้สอน

ครูยังมีอำนาจมากเมื่อเปรียบเทียบกับโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก(ที่ครูลงโทษเด็กไม่ได้) แต่กรณีของโรงเรียนถาวรวิทยานี้เด็กนักเรียนยังให้ความเกรงกลัวต่อครู เด็กจะต้องอยู่ในระเบียบวินัยและเชื่อฟังต่อครูผู้สอน การลงโทษเด็กจึงยังมีให้เห็นอยู่เสมอสำหรับกรณีเด็กที่ไม่เชื่อฟัง

2.2) การครอบงำทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรมนั้นแม้ว่าจะมีอยู่ในสังคมประชาธิปไตยก็ตาม แต่วัฒนธรรมบางอย่างก็ไม่เอื้ออำนวยต่อการสร้างประชาธิปไตย เพราะวัฒนธรรมเหล่านี้จะอยู่ในรูปของระเบียบ วินัย และการบังคับทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่นการเชื่อฟังและเกรงกลัวต่อครู ซึ่งอาจจะทำให้เกิดผลต่อการสร้างให้เด็กเกรงกลัวต่อผู้มีอำนาจ หรือการแต่งกายให้ถูกต้องตามระเบียบ เช่นตัดผมสั้นใส่เครื่องแบบตามที่ทางกระทรวงฯ หรือโรงเรียนกำหนด เป็นต้น วัฒนธรรมเหล่านี้จึงต่างกับโรง

เรียนหมู่บ้านเด็ก เพราะเด็กสามารถมีเสรีภาพในสิ่งที่ไม่ไปรบกวนสิทธิของผู้อื่น เด็กอาจจะไ้วมม ยาวหรือสั้นก็ได้ จะแต่งกายอย่างไรก็ได้ ดังนั้นวัฒนธรรมจึงมีผลต่อวิถีทางแบบประชาธิปไตย

3.เสรีภาพและความยุติธรรม

3.1)เสรีภาพ ปรัชญาแนวความคิดของโรงเรียนถาวรวิทยาถือว่าเด็กมีเสรีภาพทั้ง ด้านความคิดและการกระทำ แต่เสรีภาพนั้นจะต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตซึ่งทางโรงเรียนหรือครู เป็นผู้กำหนด คือเป็นเสรีภาพที่อยู่ภายใต้ของโครงสร้างอำนาจนิยม นั่นคือนักเรียนไม่สามารถ ที่จะทำอะไรเกินเลยไปจากกรอบที่ครูหรือทางโรงเรียนกำหนดได้ ซึ่งในส่วนของประเด็นเรื่อง เสรีภาพนี้ แบ่งส่วนวิเคราะห์ออกเป็นประเด็นต่างๆได้ดังนี้

1)เสรีภาพในการเรียน การเรียนในโรงเรียนถาวรวิทยาจะต่างกับโรงเรียนหมู่บ้าน เด็กที่การเรียนเป็นเรื่องของการบังคับ เด็กทุกคนจะต้องเรียนเพื่อไปสู่ความสำเร็จ และเด็กมีเสรี ภาพที่จะเลือกเรียนได้เพียงบางวิชาเท่านั้น

2)เสรีภาพในการแสดงออก ทางโรงเรียนได้พยายามสร้างให้นักเรียนได้กล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออก เพื่อให้หมุนไปตามกระแสของประชาธิปไตยที่เปลี่ยนไป และก็พบว่าเด็ก ในปัจจุบันนี้มีความกล้าที่จะแสดงออกมากกว่าในอดีตมาก เนื่องจากเขาได้รับพฤติกรรมด้าน การเรียนรู้ที่กว้างขวางมากขึ้นไม่ว่าจะเป็นด้านสื่อมวลชน วิทยุ โทรทัศน์ หรือเลียนแบบบุคคล ที่สำคัญซึ่งสิ่งเหล่านี้มีผลต่อการจรรโลงระบอบประชาธิปไตยเป็นอย่างมาก

สิ่งที่น่าสนใจอย่างหนึ่งของเสรีภาพนั้นจะเห็นได้ว่า เสรีภาพส่วนใหญ่จะตามมากับ ความเป็นทุนนิยมของสังคม คือตราบดีที่สังคมเป็นทุนนิยม มีความเจริญทางวัตถุ หรือฐานะ ของครอบครัวเจริญขึ้น ก็จะทำให้เด็กได้รับการตามใจมากขึ้นจึงเป็นลักษณะของ“เสรีภาพกับ การตามใจ” ซึ่งต่างกับโรงเรียนหมู่บ้านเด็กที่ถือว่า “เสรีภาพไม่ใช่การตามใจ” แต่ต้องเป็นเสรี ภาพที่อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบ

3.2)ความยุติธรรม

ความยุติธรรมของโรงเรียนก็คือความยุติธรรมที่ครูเป็นผู้กำหนด โดยคนที่ทำผิดจะ ต้องถูกลงโทษ และกฎในการลงโทษนั้นก็ได้ถูกกำหนดมาจากเสียงข้างมากของนักเรียน ที่ เกิดขึ้นในโรงเรียนหมู่บ้านเด็กไม่ แต่ข้อกำหนดโทษกฎระเบียบนั้นเป็นข้อกำหนดที่ทางโรง เรียนเป็นผู้กำหนด และข้อกำหนดกฎระเบียบนั้นก็ได้ร่างเป็นรายลักษณะอักษร ซึ่งถ้าเปรียบ กับรัฐธรรมนูญก็คงเป็นรัฐธรรมนูญแบบจารีตประเพณีนิยมนั่นเอง คือครูผู้สอนจะทราบเองโดย อัตโนมติว่าความผิดแต่ละแบบนั้นควรจะลงโทษอย่างไร เช่นเด็กที่ไม่ทำการบ้านมา เด็กที่มา โรงเรียนสาย หรือเด็กที่รังแกเพื่อน โทษแต่ละแบบก็จะขึ้นอยู่กับคำวินิจฉัยหรือดุลยพินิจของครู ผู้สอน ซึ่งถ้าเปรียบเทียบกับโรงเรียนหมู่บ้านเด็กแล้ว อาจจะเหมือนกันอยู่อย่างหนึ่งคือในเรื่อง มาตรฐานของการลงโทษกับความผิดที่เด็กได้กระทำ เพราะการกระทำที่เหมือนกันแต่คนละ

วาระ อาจจะได้รับโทษที่ไม่เหมือนกันก็ได้ แต่ข้อที่แตกต่างก็คือ โรงเรียนหมู่บ้านเด็กนั้นเสี่ยง ส่วนใหญ่ในการกำหนดโทษก็คือเด็ก แต่โรงเรียนถาวรวิทยานั้นเสี่ยงของการกำหนดโทษนั้นคือ ผู้ใหญ่หรือครูผู้สอน ดังนั้นการใช้วิจารณ์ของเหตุผลจึงเป็นสิ่งที่ดูจะมีเหตุผลมากกว่าการ ให้เด็กกำหนดโทษเอง เพราะในระบอบประชาธิปไตยนั้น ครอบครัวยุคที่ประชาชนอ้างเสรีภาพใน ระบอบประชาธิปไตย แต่ระบบโครงสร้างของสังคมกลับไม่มีกฎระเบียบหรือไม่มีวิจารณ์ของ การสร้างเหตุผลที่รัดกุม ประชาธิปไตยก็คงจะล้มเหลว

4. ศาสนาและศีลธรรม

ในส่วนของศาสนาและศีลธรรมนั้น โรงเรียนถาวรวิทยาจะมีระดับที่สัมพันธ์กับแนวคิด ในส่วนนี้ได้มากกว่าโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก เนื่องจากว่า

1) โรงเรียนถาวรวิทยาเป็นโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับวัด(ถาวรธรรม) เพราะทางวัด เป็นเจ้าของโรงเรียน

2) พระสามารถเข้ามาให้ความรู้และอบรมจิตใจให้กับเด็กได้ตลอดเวลา

3) ทางโรงเรียนมีกิจกรรมที่ส่งเสริมศาสนาอย่างครบครัน เช่น มีโครงการอบรม ธรรมะ มีโครงการสวดมนต์หมู่ และประกอบกิจกรรมตามพิธีกรรมทางศาสนาอย่างครบถ้วน

ดังนั้นเมื่อเปรียบเทียบกับโรงเรียนหมู่บ้านเด็กแล้ว จึงต่างกันอย่างสิ้นเชิงในส่วนของ ระดับความใกล้ชิดกับศาสนา แต่ในส่วนของความสัมพันธ์ทางศาสนากับน้ำใจประชาธิปไตยนั้น พบว่า

1) ด้านคารวธรรม คือการให้เกียรติแก่กันและการนับถือกัน ซึ่งตรงกับจริยศึกษาที่ ว่า “การเรียนการสอนก็เพื่อให้คนมีจริยธรรม มีความประพฤติ ตั้งตนอยู่ในศีลธรรมอันดี มี ศาสนาและวัฒนธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวแห่งจิตใจและการกระทำ....สร้างความรักสามัคคี ระหว่างกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน มีความเคารพอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่...”²⁷ ซึ่งเด็กโรงเรียน ถาวรและโรงเรียนหมู่บ้านเด็กจะมีแนวคิดด้านนี้คล้ายกัน โรงเรียนถาวรนั้นอยู่ภายใต้วัด ดัง นั้น”ศีลธรรมจึงทำให้เด็กเกิดความซื่อสัตย์ ความกตัญญูกตเวทีย และการเคารพผู้ใหญ่ ”²⁸ และผู้ใหญ่ก็ยอมรับเหตุผลและความคิดของเด็ก นอกจากนั้นเด็กก็จะ “เป็นคนดี มีศีลธรรม

²⁷ ลินจี ทะวานนท์, การศึกษากับสังคมไทยก่อนสมัยปฏิรูปการศึกษา : วิเคราะห์ จากศิลาจารึกหลักที่ 1 และกฎหมายตรา 3 ดวง, (ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้า 54.

²⁸ สัมภาษณ์ จินตนา เจียตระกูล ครูใหญ่โรงเรียนถาวรวิทยา 7 ก.พ.2539.

มีกิริยาวาจาสุภาพ ไม่พูดคำหยาบคาย ไม่เป็นคนพูดปด”²⁹ ซึ่งเป็นการให้เกียรติแก่กันในระบอบประชาธิปไตย

2. สามัคคีธรรม ในส่วนของการแบ่งปัน การช่วยเหลือ การร่วมมือมีส่วนร่วม และการประชุมปรึกษาประสานงาน พบว่าโรงเรียนถาวรวินทยาได้เน้นการสร้างการร่วมมือทำงานกันเป็นกลุ่มเป็นอย่างมาก ซึ่งดูได้จากวัตถุประสงค์ของแต่ละโครงการที่ครูพยายามให้เด็กได้เข้าร่วมกันทำงาน หรือการสอดแทรกในกิจกรรมการเรียนการสอน โดยมีการแบ่งกลุ่มแบ่งหน้าที่การทำงานได้อย่างชัดเจน ดังกับที่ครูวันชัย ได้กล่าวไว้ว่า “เวลาเรียนหรือทำงานเป็นกลุ่ม เราก็มองว่าเขาเลือกเอง ใครจะเป็นหัวหน้า จะทำอะไร จะดำเนินการอย่างไร”³⁰

3. ปัญญาธรรม ที่จะต้องคิดและทำด้วยตนเองนั้นพบว่า เด็กส่วนใหญ่ยังก้าวไปไม่ถึงในส่วนนี้ เนื่องจากฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวที่ตึกว่าเด็กโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก ดังนั้นจึงเกิดลักษณะ “คิดได้ แต่ไม่จำเป็นต้องทำ” เพราะถึงอย่างไรก็มีคนทำให้

นำใจประชาธิปไตยเหล่านี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตร่วมกันตามระบอบประชาธิปไตย ที่ไม่ต้องการเอาวัดเอาเปรียบ หรือคุกคามผู้ที่ด้อยกว่า

บทวิเคราะห์

1. ปรัชญาการศึกษา

ดังได้กล่าวไปแล้วตั้งแต่ต้นแล้วว่าปรัชญาเป็นการแสวงหาเป้าหมายในอุดมคติ ส่วนการศึกษาเป็นความพยายามที่จะนำเป้าหมายที่วางไว้นั้นไปปฏิบัติในชีวิตจริง ปรัชญาจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญต่อการวางรากฐานว่าจะให้แนวทางของโรงเรียนนั้นดำเนินไปในทางใด เป็นประชาธิปไตยหรือเผด็จการ ปรัชญาของแต่ละโรงเรียนอาจจะมีทั้งส่วนที่เหมือนกันและแตกต่างกัน แต่ในการวิเคราะห์ของบริบทนี้ เป็นการวิเคราะห์ความแตกต่างของปรัชญาการศึกษา ระหว่างโรงเรียนหมู่บ้านเด็กและโรงเรียนถาวรวินทยา ซึ่งเกี่ยวข้องกับเป้าหมายการศึกษา, การครอบงำทางวัฒนธรรม, เสรีภาพ-ความยุติธรรม และศาสนาศีลธรรม โดยปัจจัยทั้งหมดนี้เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน โดยความสัมพันธ์ทั้งหมดนี้ จะเป็นแนวทางในการบอกถึงความแตกต่างของโรงเรียน ซึ่งผู้วิจัยได้แสดงความแตกต่างของปรัชญาออกเป็นตาราง ดังในตาราง 5.2 คือ

²⁹ สัมภาษณ์ ยอด สิบกัลดี ครูโรงเรียนถาวรวินทยา 7 ก.พ.2539.

³⁰ สัมภาษณ์ วันชัย ศูนย์พลอย ครูโรงเรียนถาวรวินทยา 7 ก.พ.2539.

ตาราง 5.2 เปรียบเทียบปรัชญาการศึกษา

รูปแบบ	โรงเรียน	
	หมู่บ้านเด็ก	ถาวรวิทยา
1.เป้าหมายการศึกษา - จุดมุ่งหมาย - ปรัชญาที่ใช้	- ทำให้โรงเรียนเป็นโรงเรียนทางเลือก - เน้นวิชาชีพคือฝึกเด็กให้สอดคล้องกับอาชีพในสังคม - ปรัชญาแบบซัมเมอร์ฮิล	- เป้าหมายเป็นไปตามที่รัฐกำหนดส่งเสริม "คิดเป็น ทำเป็น" - ไม่มีปรัชญาเป็นของตัวเองแต่ถ้าวิเคราะห์แล้วจะมีลักษณะผสมผสานของหลายปรัชญา
2.การครอบงำทางวัฒนธรรม - การครอบงำของรัฐ - การครอบงำทางวัฒนธรรม	- รัฐครอบงำบางส่วน - เลือกปฏิบัติตามโครงสร้างวัฒนธรรมทางสังคมที่จำเป็นเท่านั้น	- รัฐครอบงำทั้งหมด - ปฏิบัติตามโครงสร้างของวัฒนธรรมทางสังคมอย่างเคร่งครัด
3.เสรีภาพและความยุติธรรม - ลักษณะของเสรีภาพ - กำเนิดความยุติธรรม	- เสรีภาพภายใต้ความรับผิดชอบ - ความยุติธรรมเกิดจากสภานักเรียน	- เสรีภาพภายใต้ขอบเขต - ความยุติธรรมเกิดจากครู
4.ศาสนาและศีลธรรม(น้ำใจประชาธิปไตย) - คารวธรรม - สามัคคีธรรม - ปัญญาธรรม	- ให้เกียรติกันระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่แบบญาติ - มีความเป็นปัจเจกชนสูง - คิดแล้วทำ	- ให้ความเคารพแบบครูกับศิษย์โดยครูมีอำนาจมากกว่า - เน้นการทำงานเป็นกลุ่ม - คิดแล้วไม่จำเป็นต้องทำ

จากการศึกษาพบว่าปรัชญาการศึกษาที่ต่างกันนั้นจะมีผลต่อการเรียนรู้ทางการเมืองแบบประชาธิปไตยต่างกัน ซึ่งตรงตามสมมุติฐานที่ผู้วิจัยได้วางไว้ ส่วนจะแตกต่างกันอย่างไรนั้น จะได้นำเสนอวิเคราะห์หรือออกเป็นส่วนตัวต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1.เป้าหมายการศึกษา

พบว่าในด้านการเรียนรู้ทางการเมืองนั้น โรงเรียนถาวรวิทยามีระดับการเน้นการเรียนรู้ทางการเมืองแบบประชาธิปไตยสูงกว่า โดยดูได้จากปรัชญาที่แฝงมากับหลักสูตร เช่น วิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต(สปช.)ที่ครูพยายามแทรกความรู้เหล่านี้เข้าไป มีการแบ่งงานกันทำเป็นกลุ่ม คอยติดตามข่าวสารทางการเมืองเพื่อนำมาเสนอเป็นรายงาน จึงทำให้นักเรียนต้องคอยติดตามเรื่องราวทางการเมืองโดยอัตโนมัติ และตัวการที่สำคัญต่อการเรียนรู้เรื่องราวเหล่านี้ก็คือ สื่อสารมวลชน โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ที่เด็กมีเสรีภาพในการรับข่าวสารได้เต็มที่

ส่วนโรงเรียนหมู่บ้านเด็กนั้นระดับการเรียนรู้ทางการเมืองจะต่ำกว่า เพราะการเรียนรู้จะเน้นเรื่องใกล้ตัวมากกว่าเรื่องไกลตัว เช่น เรื่องของธรรมชาติ, ปัจจัย 4 เป็นต้น แต่เมื่อวัดระดับของความเป็นประชาธิปไตยจะพบว่า ปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนหมู่บ้านเด็กสามารถสร้างระดับความเป็นประชาธิปไตยให้กับเด็กได้ในแนวทางปฏิบัติ เช่น การใช้ชีวิตในชุมชนภายใต้

ได้หลักความเสมอภาค และความภาคภูมิใจ ซึ่งเป็นหลักของปรัชญาซัมเมอร์ฮิล แต่ตรงกันข้ามกับโรงเรียนถาวรวิทยาที่ไม่มีแนวปรัชญาเป็นของตนเองอย่างเป็นทางการ เพราะรัฐเป็นผู้กำหนด ดังนั้นแนวปรัชญาจึงเป็นลักษณะของการผสมผสานที่หลากหลายระหว่างปรัชญาตะวันตกกับพุทธปรัชญา เช่น ปรัชญานิรันดรนิยม(เน้นการคำนวณ), ปรัชญาอุดมคติ(เน้นไปสู่ความสมบูรณ์), ปรัชญาพัฒนาการนิยม(เน้นการแสวงหาความรู้), ปรัชญาสารัตถนิยม(เน้นอนุรักษ์สภาพแวดล้อม) และปรัชญาปฏิรูปนิยม(เน้นการพัฒนาสังคมให้ดีขึ้น) ซึ่งปรัชญาเหล่านี้จะแฝงมากับหลักสูตรซึ่งรัฐเป็นผู้กำหนดให้ทั้งสิ้น

จึงสรุปได้ว่าเป้าหมายการศึกษากับการเรียนรู้ทางการเมืองในแง่ทฤษฎีนั้นโรงเรียนถาวรวิทยาจะมีระดับการเรียนรู้ที่สูงกว่า แต่เป้าหมายในเชิงปฏิบัติที่โรงเรียนหมู่บ้านเด็กจะมีแนวทางที่ดำเนินไปตามวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยดีกว่า

2. การครอบงำทางวัฒนธรรม

ในส่วนนี้พบว่าโรงเรียนหมู่บ้านเด็กจะมีระดับของความเป็นประชาธิปไตยสูงกว่าในแง่ที่ว่าโรงเรียนมีแนวทางการดำเนินงานด้วยตัวเองสูงกว่าโรงเรียนถาวรวิทยา นั่นคือการปลอดจากการครอบงำไม่ว่าจะเป็นในเรื่องการครอบงำของรัฐ หรือการครอบงำทางวัฒนธรรมที่รัฐเป็นตัวกำหนด โดยเฉพาะในส่วนของ การครอบงำทางวัฒนธรรมนั้นพบว่า โรงเรียนถาวรวิทยาจะมีระดับการปฏิบัติตามโครงสร้างวัฒนธรรมที่สูงกว่าโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก เช่น การที่นักเรียนจะต้องเคารพระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัด, การปฏิบัติตามมารยาทที่ถูกต้องตามระเบียบแบบแผน, การเน้นการทำกิจกรรมทางประเพณีตามที่รัฐกำหนด ดังนั้นถ้าประชาธิปไตยหมายถึงเสรีภาพจากการครอบงำแล้ว โรงเรียนหมู่บ้านเด็กจึงมีลักษณะของความเป็นประชาธิปไตยสูงกว่าโรงเรียนถาวรวิทยา

3. เสรีภาพและความยุติธรรม

เสรีภาพจะเป็นตัวบ่งบอกถึงแนวทางของความเป็นประชาธิปไตยได้ดีที่สุด และก็เป็นส่วนที่มีปัญหาในตัวเองมากที่สุด ปัญหาในแง่ที่ว่าขอบเขตของเสรีภาพที่เหมาะสมของความเป็นประชาธิปไตยนั้นอยู่ที่ไหน ซึ่งในการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างสองโรงเรียนพบว่ามี ความแตกต่างกันในเรื่องของเสรีภาพ คือเสรีภาพภายใต้ความรับผิดชอบ(โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก)และเสรีภาพภายใต้ขอบเขต(โรงเรียนถาวรวิทยา) และจากการวิเคราะห์เสรีภาพทั้งสองแบบพบว่า ทั้งสองแบบจะมีแนวทางที่คล้ายกันเพราะต่างก็มีปัจจัยมาคุมเสรีภาพไว้ นั่นคือ “ความรับผิดชอบ” และ “ขอบเขต” จะต่างกันในเรื่องของ “สามัญสำนึก” มากกว่า เพราะเสรีภาพภายใต้ความรับผิดชอบนั้นจะขึ้นอยู่กับสามัญสำนึกของตนเองมากกว่าเสรีภาพภายใต้ขอบเขตที่ใช้สามัญสำนึกของครูมาเป็นตัวกำหนด ถ้ามองในแง่นี้แล้วจะพบว่าแนวทางของโรงเรียนหมู่บ้านเด็กจะมีลักษณะของความเป็นประชาธิปไตยสูงกว่า เพราะการตัดสินใจขึ้นอยู่กับเสียงข้างมาก แต่เมื่อนำไปวิเคราะห์กับความยุติธรรมแล้วกลับพบว่าเสรีภาพของโรงเรียนหมู่บ้านเด็กกลับไปกระทบต่อความยุติธรรมในโรงเรียนหรือชุมชน เช่นในการประชุมสภานักเรียน ปัญหาที่

พบมากคือปัญหาเรื่องความไม่สมดุลระหว่างกฎเกณฑ์หรือบทลงโทษ กับความผิดที่เด็กได้กระทำ เพราะบทลงโทษนั้นจะเกิดจากการออกเสียง(vote) ของเด็กในสภา ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นคือปัญหาเรื่องระดับสามัญสำนึกของเด็กในการตัดสินใจต่าง ๆ เพราะบ่อยครั้งพบว่ามีการชดกัน เช่นคดีเล็กๆแต่โทษหนัก ส่วนคดีใหญ่ๆกับลงโทษรุนแรงกว่า ผลที่เกิดขึ้นเหล่านี้จึงมีผลกระทบต่อระดับความยุติธรรมทั้งสิ้น แต่ตรงกันข้ามกับโรงเรียนถาวรวิทยาที่ความยุติธรรมเกิดจากครูเป็นผู้กำหนด ใครที่กระทำความผิดก็จะถูกครูทำโทษปัญหาเรื่องสามัญสำนึกของการตัดสินใจไม่เกิดขึ้น

ดังนั้นถ้าวิเคราะห์ถึงระดับความเป็นประชาธิปไตยในแง่ของเสรีภาพจะพบว่าโรงเรียนหมู่บ้านเด็กมีระดับความเป็นประชาธิปไตยสูงกว่าในเรื่องของเสรีภาพ แต่ในเรื่องของความยุติธรรมนั้นแม้ว่าจะมีระดับประชาธิปไตยสูงกว่า(คือการลงโทษเกิดจากเสียงข้างมาก) แต่ก็มีความผิดพลาดในเรื่องของการตัดสินใจ หรือสามัญสำนึกของเด็กซึ่งเป็นผลเสียของแนวทางประชาธิปไตย

4. ศาสนาและศีลธรรม

การศึกษาในเรื่องนี้โดยเฉพาะในส่วนของน้ำใจประชาธิปไตยนั้นพบว่ามีทั้งส่วนที่เสริมและไม่เสริมต่อแนวทางประชาธิปไตยด้วยกันทั้งคู่ ดังจำแนกรายละเอียดได้คือ

-ด้านคารวะธรรม พบว่าเด็กในโรงเรียนถาวรวิทยาจะให้การเคารพครูแบบเป็นทางการมากกว่า นั่นคือครูเป็นผู้มีอำนาจ ดังนั้นเด็กจึงนอบน้อมและเกรงกลัวกว่าเด็กนักเรียนโรงเรียนหมู่บ้านเด็กที่ใช้การเคารพแบบปลอดจากอำนาจ คือการเคารพไม่ใช่เกิดขึ้นเพราะครูมีอำนาจมากกว่าในฐานะที่เป็นครู แต่เคารพเพราะครูเปรียบเสมือนญาติของตน คือเป็นทั้งพ่อ-แม่ พี่ และครูอยู่ในตัว ดังนั้นแนวทางของโรงเรียนจึงมีลักษณะของการลดทอนอำนาจระหว่างเด็กและครู(ผู้ใหญ่)ซึ่งเป็นวิถีทางแบบประชาธิปไตยที่โรงเรียนได้สร้างขึ้น

-ด้านสามัคคีธรรม

ส่วนนี้เป็นลักษณะของการช่วยเหลือร่วมมือ หรือเน้นการทำงานเป็นกลุ่มซึ่งจากการวิจัยพบว่า เด็กนักเรียนโรงเรียนถาวรวิทยามีลักษณะของการทำงานเป็นกลุ่มได้ดีกว่าเด็กนักเรียนโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนที่สำคัญของโครงสร้างหลักสูตรและนโยบายของโรงเรียน ซึ่งต่างกับโรงเรียนหมู่บ้านเด็กที่นักเรียนยังมีลักษณะของความเป็นปัจเจกชนสูง นั่นคือยังยึดถือตนเองเป็นหลักแม้ว่าจะมีสถานนักเรียน แต่ผลการประชุมส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของปัจเจกชน(เรื่องส่วนตัว)มากกว่าเรื่องของกลุ่มชน(เรื่องส่วนรวม)ดังนั้นแนวทางของโรงเรียนถาวรวิทยาจึงมีระดับความเป็นประชาธิปไตยสูงกว่า

-ด้านปัญญาธรรม

ปัญญาธรรมคือแนวทางของการสร้างความคิดและทำด้วยตนเอง จากการวิจัยพบว่าการศึกษาของทั้งสองโรงเรียนนั้นจะมีระดับด้านปัญญาธรรมด้วยกันทั้งคู่ แต่จะต่างกันในเรื่อง

แนวทางคือ โรงเรียนหมู่บ้านเด็กนั้นจะไม่เน้นเรื่องของความคิด โดยเฉพาะความคิดในส่วนของวิชาการหรือความรู้ แต่จะเน้นด้านการปฏิบัติทางด้านวิชาชีพมากกว่า ซึ่งเป็นแนวทางของการพึ่งพาตนเองตามหลักของประชาธิปไตย แต่กรณีของโรงเรียนถาวรวิทยานั้นจะตรงกันข้ามคือจะเน้นความรู้ในเชิงวิชาการมากกว่าเน้นการปฏิบัติทางด้านวิชาชีพ จึงมีลักษณะของการคิดเป็น แต่ไม่จำเป็นต้องทำ ดังนั้นในส่วนของน้ำใจประชาธิปไตยจึงมีระดับประชาธิปไตยที่ไม่แตกต่างกันคือมีทั้งส่วนดีและส่วนเสียที่เหมือนกัน

และเมื่อวิเคราะห์ภาพรวมแล้วพบว่าปรัชญาการศึกษาที่ต่างกันนั้นจะทำให้มีผลต่อการเรียนรู้ทางการเมืองแบบประชาธิปไตยหรือวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยต่างกัน คือ

1. ในส่วนของการเรียนรู้ทางการเมืองแบบประชาธิปไตย พบว่า ปรัชญาที่แฝงมากับหลักสูตรของโรงเรียนถาวรวิทยาจะมีส่วนในการส่งเสริมระดับการเรียนรู้ทางการเมืองแบบประชาธิปไตยได้ดีกว่าโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก เพราะมีการส่งเสริมและเน้นความรู้ในด้านนี้ได้ดีกว่า โดยเฉพาะตัวการที่มีผลต่อการเรียนรู้ที่สำคัญก็คือ สื่อสารมวลชนจากโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์ เพราะเด็กจะต้องคอยติดตามข่าวสารทางการเมืองเพื่อมาทำเป็นรายงานในวิชาที่ตนต้องเรียน

2. ในส่วนวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยหรือแนวทางประชาธิปไตยในเชิงปฏิบัติ พบว่าโรงเรียนหมู่บ้านเด็กมีแนวทางที่เป็นประชาธิปไตยสูงกว่าโรงเรียนถาวรวิทยาเพราะมีการใช้วิถีแบบการพึ่งพาตนเองตามแนวทางประชาธิปไตยที่ปลอดจากการครอบงำของอำนาจระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ได้ดีกว่า

สรุป

เนื้อหาทั้งหมดที่ผ่านมาในส่วนของปรัชญาการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างโรงเรียนหมู่บ้านเด็กกับโรงเรียนถาวรวิทยาในส่วนที่สำคัญๆ พบว่า

1. ด้านเป้าหมายการศึกษา

พบว่าจะมีความแตกต่างกันระหว่างเป้าหมายของแนวทางที่หลากหลายกับเป้าหมายตามระเบียบแบบแผน ซึ่งก็เนื่องมาจากอำนาจรัฐนั่นเอง และแม้ว่าทั้งโรงเรียนหมู่บ้านเด็กและโรงเรียนถาวรวิทยาจะมีเป้าหมายไปในรูปแบบประชาธิปไตยที่เหมือนกัน แต่วิธีการไปถึงนั้นจะแตกต่างกัน คือโรงเรียนหมู่บ้านเด็กจะมีวิธีการเป็นของตนเอง แต่โรงเรียนถาวรวิทยานั้นวิธีการไปถึงจะเป็นไปตามแนวทางที่รัฐได้กำหนดให้

2. ด้านโครงสร้างอำนาจและการครอบงำทางวัฒนธรรม

ในส่วนนี้ทั้งสองโรงเรียนต่างก็อยู่ภายใต้อำนาจรัฐและการครอบงำทางวัฒนธรรมด้วยกันทั้งคู่ แต่จะต่างกันก็เพียงแต่ระดับความเข้มข้น เพราะโรงเรียนหมู่บ้านเด็กนั้นได้ใช้วิธีที่จะพยายามใช้แนวทางของตนเองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยที่รัฐเป็นผู้เฝ้าดู และควบคุมอยู่บางกรณี ส่วนโรงเรียนถาวรวิทยานั้นรัฐจะเป็นผู้ที่เฝ้าดูอย่างใกล้ชิดที่สุดเพื่อให้เป็นไปตามแนวทางที่รัฐต้องการ

ดังนั้นถ้าประชาธิปไตยหมายถึงอิสรภาพที่ปราศจากอำนาจการกดขี่หรือครอบงำแล้ว โรงเรียนหมู่บ้านเด็กจึงน่าจะมีระดับของความเป็นประชาธิปไตยได้สูงกว่าโรงเรียนถาวรวิทยา เพราะมีอิสรภาพภายใต้บรรยากาศของประชาธิปไตยมากกว่า

3. ด้านเสรีภาพและความยุติธรรม

ในส่วนนี้จะมีความคล้ายกันระหว่างเสรีภาพภายใต้ความรับผิดชอบกับเสรีภาพภายใต้ขอบเขตเพราะต่างก็มี “กฎ” มาควบคุมด้วยกันทั้งคู่ แต่จะต่างกันในเรื่องมิติของขนาด เพราะโรงเรียนหมู่บ้านเด็กนั้นความรับผิดชอบเกิดขึ้นจากเด็กเอง โดยที่ตัวเขาจะต้องรู้และตระหนักในหน้าที่ของตนที่มี ส่วนในโรงเรียนถาวรวิทยานั้นขอบเขตก็คืออำนาจของครูไม่ใช่ความตระหนักของเด็ก ดังนั้นขอบข่ายของ “ความรับผิดชอบ” จึงมีขนาดที่กว้างกว่าขอบข่ายของ “ขอบเขต”

4. ด้านศาสนาและศีลธรรม

ปรัชญาการศึกษาทั้งสองโรงเรียนมีลักษณะของการผสมผสานระหว่างพุทธและปรัชญาตะวันตก โดยมีเป้าหมายเพื่อไปสู่สิ่งที่ดีกว่า ไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์ และไปสู่หัวใจประชาธิปไตย นั่นคือ โรงเรียนหมู่บ้านเด็กจะเป็นแนวปรัชญาผสมผสานระหว่างปรัชญาตะวันตกคือซัมเมอร์ฮิลกับพุทธปรัชญา(ในส่วนของหัวใจประชาธิปไตยและความหลุดพ้นจากสิ่งที่ไร้คุณค่าและการครอบงำ) ส่วนโรงเรียนถาวรวิทยาก็มีแนวปรัชญาที่หลากหลายของปรัชญาตะวันตก เช่นพิพัฒนาการนิยม,นิรันดรนิยม,ปฏิรูปนิยม,สารัตถนิยม เป็นต้น ส่วนแนวพุทธปรัชญาก็คือในส่วนของหัวใจประชาธิปไตยที่ครูได้ปลูกฝังให้กับเด็ก และความหลุดพ้นจากทุกข์ซึ่งหมายถึงการหลุดพ้นจากความไม่รู้หรือความโง่เขลา โดยการเพิ่มความรู้อเข้าไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย